

Szende László

Adalék Tompa Ferenc közéleti tevékenységéhez
A pápaság és a magyar nemzet
(Előadás az *Actio Catholica* 1942. március 22-én
Sopronban tartott ünnepségen)

Tompa Ferenc¹ (1893–1945) személyében a magyar régészettudomány kiemelkedő alakját tisztelhetjük. A Budapest ostromában halálos sebesülést szenvedett Tompa tudományos tevékenységét Európa-szerte elismerték. A Magyar Nemzeti Múzeum régészeként nagyszámú ásatást végzett hazánkban. A nagyközönséggel is igyekezett megismertetni az új kutatási eredményeket, ennek érdekében több napilapban rendszeresen publikált. Mint a *Foederatio Americana Magister Urbanusa*² tevékeny szerepet vállalt a katolikus közéletben.

A magyar ősrégész hagyatéka 2000-ben került a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adattárába. Az iratok feldolgozása során figyeltem fel az alábbiakban közölt dokumentumra, amely Tompa Ferenc közéleti tevékenységéhez szolgáltat adalékot. Tompa 1942. március 22-én tartott előadást az *Actio Catholica* soproni ünnepségén. A szervezet a XX. század egyik nagyhatású katolikus mozgalma, amely célul tűzte ki, hogy a világiakat bevonja az egyház apostoli munkájába.³ A magyar *Actio Catholica* az 1933-as októberi XXIV. Országos Katolikus nagygyűlésen lépett a nyilvánosság elé. A vezetés évi munkaprogramot fogalmazott meg, amely egy-egy vezérgondolat köré csoportosult. Mindehhez szükség volt a magyar püspöki kar jóváhagyására is.⁴ Az *Actio Catholica* nem vállalhatott szerepet a politikai életben, ennek ellenére voltak ettől eltérő esetek.⁵

Tompa Ferenc beszédében a Rómához fűződő ezeréves kapcsolatrendszer fő elemeit mutatja be. Legfőbb mondanivalója: a magyarság a kereszténység védőbástyájaként, küzdelmei során egyedül a Szentszéktől kapott hathatós segítséget. Mivel a beszéd elhangzásának idején már javában zajlott a második világháború, a gondolatok számos aktuálpolitikai utalást is tartalmaztak.

A szöveg tíz oldal terjedelmű, írógéppel írt, több helyen Tompa saját kezű javításával.

---

¹ Személyére ld. PATAY, 1993.

² A *Foederatio Americana*t mint katolikus magyar egyetemi és főiskolai szövetséget Bitter Illés ciszterci szerzetes alapította. Céljának tekintette, hogy a diákság keresztény alapokon nyugvó tanításban részesüljön. GERGELY, 1999. 114. A szervezet élén a Magister Magnus állt, helyetese a Magister Urbanus volt.

³ GERGELY, 1997. 5.; GERGELY, 1999. 152.; GIANONE, 2000. 275.

⁴ GERGELY, 1977. 186–188.

⁵ GIANONE, 2000. 276.

1. A magyar katolikus egyház ünnepi misén emlékezett meg XII. Pius három éve történt megválasztásáról. – 2. Szent István király szerepe a magyar nép keresztény hitre való térítésében. – 3. Szent István király választásában már nem a riadei és az augsburgi vereség hatása jelentette a fő szerepet. – 4. Szent István király minden olyan szálat elvágott, amely a kárpát-medencei magyarságot a Kelethez, vagy a Balkánhoz fűzte. – 5. Róma támogatta a magyar uralkodó törekvéseit, ezért a pápa koronát küldött. – 6. Ezen tények ismerete annál is inkább időszerű, mert Magyarország nemrég újította meg szerződését a Nyugattal a Kelet barbárságával szemben. – 7. A magyarság Európa történelmében a kereszténység védőbástyája szerepét töltötte be, és ebben egyedül Róma támogatására számíthatott. – 8. A Szentszék segítsége – különösen XI. Ince pápa jóvoltából – komoly pénzösszegben és csapatok felállításában mutatkozott meg, ez utóbbiak részt vettek Esztergom, Visegrád, Pápa és Kanizsa ostromában. – 9. Az igazságtalan trianoni béke fájdalmának elviselésében is csak Róma nyújtott vigaszt. – 10. A Szentszék Magyarországon ma is Szent István birodalmát látja. – 11. Rómát mindig a krisztusi etika irányította, támogatásáért cserében a keresztény hit megtartását és ápolását kérte. – 12. Róma tekintélyének nem ártottak a történelem viharai. – 13. A Szentszék sohasem zárkózott el a világot sújtó szenvedések elől. – 14. A XIII. Leó által meghirdetett szociálpolitika nem az osztályharcot, hanem a társadalmi igazságosságot támogatta. – 15. A Szentszék által támogatott Pax Romana a népek közötti megértést szolgálja. – 16. A katolikus egyház kiemelkedő szerepet játszott a művelődésben, és a kultúra támogatásában. – 17. Az egyház legfontosabb feladata, hogy az emberiség üdvözüljön. – 18. XII. Pius kivételes adottsága már az Eucharisztikus Világkongresszus idején is feltűnt. – 19. Megválasztása óta számtalan jelét adta annak, hogy számít a magyar nép áldozatos tevékenységére.

[1.] Alig egy-két hete, hogy a budavári koronázó templom ősi falai között a magyar állam, a magyar nemzet és a magyar katolikus egyház képviselőinek jelenlétében Isten dicsőségét zengte az egyház abból az alkalomból, hogy három évvel ezelőtt lépett XII. Pius pápa⁶ Öszentsége Szent Péter örökébe. A jubiláló Egyház örömét fokozza az a tény, hogy Öszentségét egy negyed századdal ezelőtt szentelték püspökké. Az a körülmény pedig, hogy az ünnepi hálaadáson jelen volt a magyar államfő képviselője és a teljes magyar kormány, kiemelte a magyar katolikusság ünnepének különös jelentőségét. Hangsúlyozása volt ez annak a benső együttérzésnek, mélységes tiszteletnek, szoros lelki kapcsolatnak, amely Szent István népét Rómával immár csaknem ezer éve egybefűzi. Tanúságtétel volt ez amellet, hogy ezt a frigyét, amelyet első szent királyunk kötött Rómával, a magyar nép ma is változatlan hűséggel állja és Róma irántunk tanúsított szeretete az idők folyamán áldásos melegéből semmit sem veszített. A mi különleges ünneplésünket egészen sajátos és különleges körülmények indokolják.

---

⁶ Eugenio Pacellit 1939. március 2-án választották pápává. MONDIN, 2001. 682.

És ezért helyénvaló, ha Sz[en]t Péter Rómába jövetelének 1900. évfordulóján rövid visszapillantásban megemlékezünk Rómával való kapcsolatunk kialakulásáról és annak ezredéves folyamatos fejlődéséről.

[2.] Szent és bölcs királyunk,⁷ aki a magyar állam ma is szilárd alapjait megvetette, nemcsak hitből fakadó meggyőződése parancsszavára fordult Róma felé, hanem ezt az irányválasztását olyan politikai éleslátás vezette, amelynek gyümölcseit ma is élvezzük, és amelynek nemzetünk fennmaradását köszönheti. Mert a Róma által hirdetett és a mi lelkünkben mélyen gyökerező krisztusi hit teszi ma is töretlenné bennünk azt a meggyőződést, hogy Szent István birodalmának egyetlen rögét sem veheti el tőlünk senki véglegesen, mert azt mi magunk szereztük, senkitől ajándékba nem kaptuk, érte, valamint a krisztusi hit védelmében folytonosan véreztünk és áldozatot hoztunk, és ugyanezt tesszük napjainkban is.

[3.] Szent István bölcsen látta, hogy népe csak egy egységes állami szervezetben tudja hazáját megőrizni, és tudta, érezte, hogy lelket, szellemet, éltető elemet ebbe az állami szervezetbe csak a krisztusi tanítás vihet. Amidőn tehát kormányzási rendszerét nyugati mintára, de ugyanekkor a hazai viszonyoknak megfelelően építi ki, egyidejűleg népét keresztvíz alá viszi és szövetséget, támogatót szerez abban az egyetlen hatalomban, amely nem mulandó földi és emberi erőkre támaszkodik, hanem hatalma Istentől van, birodalma pedig a keresztény katolikus hitben élők lelkét foglalja magában. István király népe függetlenségét és önállóságát akarja megőrizni, amikor nem lesz hűbérese, függvénye semmiféle politikai hatalomnak. Nem káprázik el a német-római császárság fényétől, de nem is fél annak hatalmától. Mint békés, építő munkát végző szomszéd, mint egyenrangú és független szuverén akar a birodalom mellett élni, ha lehet mint – jóbarát, de ha úgy hozza a sors, – mint erős és számottevő ellenfél, akit már nem Riade és Augsburg⁸ tanulságai alapján kell értékelni.

[4.] Politikai éleslátását mi sem bizonyítja jobban, mint az ő nyugati orientációja, mert népét ezzel tette igazán európaivá és ezzel mintegy felégetett maga mögött minden hidat, amely őt és nemzetét a kelethez vagy a Balkánhoz, ha már csak vékony száakkal is, fűzte. A Kárpát-medence és annak lakói ettől kezdve tartoztak ahhoz az Európához, amely mai kultúránknak bölcsője, majd pedig fellegvára lett és fejlesztője, védelmezője a jelen pillanatban is. Szent István bölcsen tudta, hogy a keleti kereszténység egyúttal Bizánctól való politikai függőséget is jelent. Márpedig ő hazája függetlenségét még egyházi téren is meg akarta védelmezni és ezért óvta meg a magyar keresztény egyházat a

⁷ Szent Istvánra legújabbán ld. VESZPRÉMY, 2002.

⁸ Utalás a kalandozó magyarok vereségeire. Riade, ma már nem azonosítható település, ennek közelében volt 933-ban a merseburgi csata. Augsburg mellett 955-ben szenvedtek vereséget a magyarok. BÓNA, 2000. 39., 54–55.

bajor püspökök joghatóságától és a magyar püspökségek és érsekségek megteremtésével⁹ kiépítette azoknak Rómával való közvetlen kapcsolatait.

[5.] És Róma ezt az apostoli, de egyúttal a magyar öncélúságot¹⁰ szolgáló ténykedést teljes erejével támogatta és arra sanctioját adta. Amidőn a pápa koronát küld Istvánnak és apostoli működését különösképpen is kitünteti, tette ezt nemcsak az érdemek jutalmazásául, hanem abból a politikai bölcsességből is, hogy a Rómával lelki kapcsolatot tartó uralkodónak, akinek az állami élet alapvetésénél úgysis súlyos gondjai vannak, befelé és kifelé tekintélyt adjon. Európának látnia kellett, hogy a kontinens szívében egy olyan nemzet ver most végleg gyökeret, amelyet már nem tekinthetnek kellemetlen és nem kívánatos betolakodónak, hanem az számottevő politikai és kulturális tényező, és első-sorban Nyugat-Európával él életközösségben.

[6.] Mindezekkel nem mondok semmi újat mélyen tisztelt hallgatóimnak, de meggyőződésem, hogy e közismert tények felelevenítése éppen napjainkban időszerű, amikor politikailag ismét megújítottuk a Nyugattal való szerződésünket¹¹ Kelet barbárságával szemben, és tesszük ezt, mert ma is így akarjuk tenni, az egyenrangú barátság és életközösség alapján, amely nem ismer alárendeltséget, hanem csak becsületes, korrekt kézfogást.

[7.] A Rómával való frigyrelépés óta hosszú századok teltek el és az az apostoli lelkülettel felénk nyújtott segítő kéz, amely Szent István munkáját támogatta, nem szűnt meg azóta egy pillanatig sem folytatni áldásos és mindenkor csak a nemzet érdekeit szolgáló ténykedését. A magyar nemzet becsülettel és önzetlenül vállalta az európai sorsközösségből fakadó feladatait. Olyan szilárd védőbástyája lett Európának és a keresztény kultúrának, amely mindenkor fel tudta tartóztatni a keleti barbárságnak Európa kapuit döngető rohamát.¹² Nyíltan meg kell állapítanunk, hogy ebben a küzdelemben nem nyilatkozott meg vele szemben minden alkalommal a hálás elismerés. Nem egyszer kellett támaszkodnia csupán a saját erejére, nyugati szomszédai nem egyszer hagyták részvétlenül magára, még abban a pillanatban is, amikor már az elbukás veszélye fenyegette. Csak egyetlen hatalom volt Európában, amelyben ez a sokat szenvedett nemzet sohasem csalódott – a krisztusi kösziklára épült Róma és annak látható feje, Krisztus földi helytartója. Szomorúan kellett ezt tapasztalnia annak a Hunyadinak is, aki mint katona nemcsak a nemzet, hanem az egész kereszténység dicsőséges bajnoka volt és mint előrelátó, bölcs politikus jól

⁹ Szent István egyházszervezésére ld. THOROCZKAY, 2002.

¹⁰ A magyar vagy nemzeti öncélúság gondolata legmarkánsabban Gömbös Gyula nevéhez köthető. A miniszterelnök az 1932. október 4-én meghirdetett Nemzeti Munkatervében így fogalmazott: „*Munkatervem alap gondolata az alkotmányos központi akarat által kormányzott független, erős, öncélú nemzeti állam megerősítése.*” GERGELY, 2001. 224–225.

¹¹ Utalás arra, hogy Magyarország 1940. november 20-án csatlakozott a német–olasz–japán háromhatalmi egyezményhez. HALMOSY, 1983. 500–502.

¹² A kereszténység védőbástyája első említése 1410-ben, XXIII. János pápánál fordult elő. A terminológiára ld. TERBE, 1936. 304.

tudta, hogy a törököt még a Balkánon kell cselekvőképtelenné tenni, mert ha nem, az egész keresztény világot fenyegeti. Az ő nándorfehérvári győzelmét ezért hirdette a mindezt hasonlóképpen bölcsen tudó pápa rendeletéből az egész keresztény világban a déli harangszó.¹³

[8.] De nem csak erkölcsileg támogatta a pápák hosszú sora a magyarság keserves és lassú felőrlődését jelentő küzdelmeit, hanem egyrészt a keresztény államok folytonos segítségre való ösztönzésével politikailag, másrészt a végvárok létesítésére és hadfelszerelésre nyújtott hatalmas összegekkel anyagilag is. A Róma pénzén¹⁴ felszerelt és fenntartott pápai seregek¹⁵ ott harcoltak a mi véreinkkel Esztergom¹⁶ és Visegrád¹⁷ ostrománál. Részt vettek Pápa¹⁸ felszabadításában és Kanizsa¹⁹ ostromában. Egyedül XI. Ince pápa egymás utáni részletekben 800 000 forintot, akkor igen nagy összeget adott a török Magyarországból való kiűzésére és utána újabb hatalmas összeget a magyar várak helyreállítására. Ma már tudjuk, hogy annak a felszabadító hadjáratnak, amely a töröknek a magyar földről való kiűzését eredményezte – Ince pápa volt a kezdeményezője és állandó ösztönzője, lelki és anyagi támogatója.²⁰ Együttérzésének adhatta-e szebb jelét, mint amikor elrendelte, hogy Budavár visszafog-

---

¹³ A déli harangszó nem állt közvetlen összefüggésben az 1456-os nándorfehérvári győzelemmel. III. Calixtus pápa 1456. június 26-án adta ki bulláját. Az oszmán előretörés miatt elrendelte, hogy a nona és a vesperás közötti időben félóránként, háromszor egymás után húzzák meg a harangokat, hogy ne csak a papok, hanem minden egyes hívő részt vehessen az imádkozásban. VI. Sándor pápa annyiban változtatott elődje rendelkezésén, hogy a harangszó délben nemcsak a keresztes hadjárat tartama alatt, hanem örökre szólalt meg. ÉRSZEGI, 2000. 188–190.

¹⁴ A tizenöt éves háború idején VIII. Kelemen (Ippolito Aldobrandini, 1592–1605) állt a Szent-szék élén. 1594 nyarától havi 30 ezer forint segélyt adott. 1596-ban először 60 ezer, majd 30 ezer forintot, 1599-ben 80 ezer, 1600-ban pedig 100 ezer aranyat küldött a török elleni harcra. 1602-ben és 1603-ban további támogatások érkeztek 100 ezer, illetve 50 ezer forint formájában. TÓTH, 2000. 50.

¹⁵ Az előbb említett pénzsegélyek rossz felhasználását látva VIII. Kelemen többször szerelt fel seregeket. Parancsnokuk Gianfrancesco Aldobrandini, a pápa unokaöccse volt. BANFI, 1939. 13–16., 213.; TÓTH, 2000. 50.

¹⁶ Esztergom 1595-ös ostromához VIII. Kelemen pápa saját költségén 1.000 lovat és 12 ezer gyalogost állíttatott fel. A várat 62 napi ostrom után, szeptember 2-án adta fel az oszmán helyőrség. BAGI, 2001. 398.

¹⁷ Esztergom sikeres ostroma után Visegrád elfoglalására is sor került 1595. szeptember 16–21. között. TÓTH, 2000. 176.

¹⁸ Pápa 1597-es, sikeres ostromában 7.200 pápai zsoldos vett részt. SZAKÁLY, 1994. 131., 175.; PÁLFFY, 1997. 63.

¹⁹ Kanizsa sikertelen ostroma 1601. szeptember 10-től november 16-ig tartott. A csapatok között 12 ezer pápai zsoldos harcolt. Gianfranco Aldobrandini a táborban kitört járvány áldozata lett. TÓTH, 2000. 341.

²⁰ XI. Ince pápa (Benedetto Odeschalchi, 1676–1689) minden erejét a törökök kiűzésére fordította. Nagy szerepet vállalt a Szent Liga létrehozásában, és a háborúkra óriási összegeket adott. FRAKNÓI, 1886. 267.; SZAKÁLY, 1986. 52.

lalásának emlékére Szent István király tiszteletéről a katolikus Egyház mindenkor ünnepel emlékezzék meg.²¹

[9.] És mi nem lettünk Rómának ezek után sem mostoha gyermekei. Bánatunkban, szenvedésünkben vigasztalónk volt, örömünket a magáénak vallotta és amikor meg kellett ismernünk Trianon keserveit is, amikor itt álltunk úgyszólván egyetlen barát, egyetlen támogató nélkül, Róma ezt a reánk kényszerített, úgynevezett „békeszerződést” nem tette magáévá és számtalan jelét adta annak a nézetének, hogy Trianon rendelkezéseit nem tartja véglegesnek, sőt még csak hosszúéletűnek sem.²²

[10.] Ma, amikor a zöld asztal mellett konstruált határok, sőt nem egyszer történelmi határok is szinte pillanatok alatt omlanak össze, bátran kimondhatjuk, hogy Róma ma is a szentistváni szerződés alapján áll, kötelekein semmit sem lazított és a magyar földben ma is változatlanul Szent István birodalmát látja.

[11.] Íme, mélyen tisztelt hallgatóim, ezt köszönhetjük mi Rómának és ezért adózunk mi minden földi hatalmasság iránt érzett megbecsülésünk mellett megkülönböztetett tisztelettel és töretlen hűséggel Krisztus földi helytartójának. Mert meg kell ugyanezzel azt is mondanunk, hogy Róma ezzel szemben semmi mást nem kívánt tőlünk, mint keresztény katolikus hitünk szilárd és bátor megvallását és keresztény kultúránk megvédelmezését. Belpolitikánkba soha be nem avatkozott, amíg azt az uralkodó, vagy az államhatalom részéről a krisztusi etika irányította. Ha pedig szükség esetén intó szavát vagy tiltakozását hallatta, azt mindenkor a nemzet, a magyar nép érdekében és a téves útra lépett uralkodói hatalommal szemben tette. Nemzeti életünknek és létünknek nem aláásója, hanem támogatója, építője volt. Joggal állapíthatjuk meg tehát, hogy aki netalán Rómától a magyarságot és annak belső életét vagy külpolitikai érdekeit félti, az nem ismeri a magyar történelmet, az idegenként él ebben a nemzetben és céljai, törekvései nem azonosak a nemzet érdekeivel.

[12.] De azzal a véleménnyel is találkozhatunk, hogy Róma nemzetközi és éppen ezért ellensége a nemzeti célkitűzéseknek. Csak a tudatlanság vagy a szándékos rosszakarat szülhet ilyen képtelenségeket. Róma a nemzetek, a népek felett áll mint kikristályosodott, minden földi és politikai salaktól mentes képviselője és hirdetője azoknak az isteni igazságoknak, amelyek minden népnek a nemes, tiszta törekvéseit egyformán kell, hogy irányítsák. Ez a pártatlan-

---

²¹ Már az 1625. évi országgyűlés katolikus rendjei azzal a kéréssel fordultak a pápához, hogy István király és Szent Adalbert miséjét vegye fel az új római misekönyvbe, hogy az egész katolikus világ megünnepelje őket. A kérelmet XI. Ince teljesítette, aki az ünnepet örök emlékezetül Buda felszabadításának örömnapjára rendelte. BÁLINT, 1998. 250.

²² Ez az idealistának nevezhető álláspont nem teljesen felelt meg a valóságnak. XV. Benedek pápa 1921-ben írott levelében figyelmeztette a magyar püspöki kart, hogy ne törekedjen mindenáron az addigi állapotok fenntartására. A Szentszék részéről legfeljebb az új, a trianoni Magyarország határain kívülre eső egyházmegyék kialakításánál mutatható ki némi halogatás. GERGELY, 1999. 18.

ság, ez a minden földi hatalom felett való helyzete adja meg Rómának a lelkiekben való és soha meg nem fogyatkozó hatalmát és még az ellenségei előtt is fennálló töretlen tekintélyét. Rómának nem fontos a politikai hatalom. Tekintélye akkor sem lett kisebb, amikor fékevesztett politikai hatalmak azt megtépázni, vagy megdönteni akarták.²³ A Patrimonium Petrit is jelenthette egy ország vagy csak maga a Vatikán, Rómának a lelkiekben való hatalma és tekintélye szempontjából ez a körülmény teljesen lényegtelen volt. Mert minden földi hatalmasság mulandó, minden politikai irányzat máról holnapra él, de Róma aeterna! – Róma örök! – amíg Isten az emberiséget ezen a földön élni engedi, mert Róma a becsületes emberek, az igaz emberek lelkiületének sziklatalajára épült és tiszteletben tartják azok a becsületes emberek is, akik más templomban imádják az egy igaz Istent, de erkölcsük, etikájuk a krisztusi tanításon alapszik. Ez a tanítás, ez az isteni ige pedig Krisztus földi tartózkodása óta változatlan, és változatlan marad az idők beteljesedéséig. Elmúlt az ókor, elmúlt a középkor és ködbe vész lassan a mai idők embere előtt az az idő is, amelyet már újkornak nevezünk, de Róma felett nem múlt el az idő és sziklaszilárdan áll ma is, mint egyetlen vigasztaló pont, egyetlen menedékhely abban a vértengerben, amely ha ma nem is, hát holnap az öt világrész partjait áztatja.

[13.] És íme, a csodálatos paradoxon: Róma már az emberiség történelmének negyedik korszakát éli, és mégis ma is a legmaibb, ma is új és az marad mindenkor. Mert nem zárkózott el a mindenkori világ elől, mert bent él minden korszak emberének lelkében, mert ma is részt vesz mindennapi életünkben, ismerője bajainknak és szenvedéseinknek és isteni sugallat folytán előre hirdeti ezeknek a bajoknak az orvoslását is.

[14.] Életünk és szociális bajaink terhén nem egy politikai irányzat iparkodott már segíteni és hirdette magáról azt, hogy megtalálta a mindent meggyógyító orvosságot. De igazi segítséget, bajainkra orvoslást ma is csak az a szociálpolitika hozhat, amelyet Róma hirdetett meg és amely telítve van a Jézus által tanított emberszeretettel, az emberi méltóság megbecsülésével és a keresztény hit erkölcsével. Ez a szociálpolitika nem osztályharcot hirdet, nem az egyes néposztályoknak a mások rovására való felemelkedését, mert ebben csak személycseréről volna szó, de a lényeg megmaradna. XIII. Leó és utódainak szociálpolitikája a munka értékelését jelenti,²⁴ lett légyen az testi, vagy szellemi, jelenti továbbá a földi javaknak igazságos, a szükségletnek és pro-

²³ Utalás arra, hogy 1870. szeptember 20-án az olasz királyság csapatai elfoglalták Rómát. Ekkor IX. Pius pápa a Vatikán foglyának nyilvánította magát. A helyzet békés rendezése az 1929-es konkordátummal következett be. ADRIÁNYI, 2001. 376.

²⁴ XIII. Leó pápa (Vincenzo Gioacchino Pecci, 1878–1903) 1891-ben adta ki *Rerum novarum* kezdetű enciklikáját. Ebben a Szentszék elsőként fogalmazta meg a kereszténység tanítását a szociális rendre, a munkára, a munkás és a munkaadó viszonyára vonatkozólag. XI. Pius pápa (Achille Ratti, 1922–1939) 1931-ben megfogalmazott *Quadragesimo anno* című bullájában hasonló alapelvek mellett foglalt állást. TOMKA–GOJÁK, 1993. 29–55., 59–103.; ADRIÁNYI, 2001. 378–379., 395.;

dukciónak megfelelő elosztását és jelenti mindenk felett az embernek mint Isten fiának a megbecsülését, akit Isten is megkülönböztetett a többi földi teremtménytől azért, hogy halhatatlan lelket adott neki és megmutatta számára az örök életre vezető utat.

[15.] Róma ennek az örök emberinek az előharcosa, annak a humanitásnak, amely ezen a földön az emberi közösséget jelenti, amely nem szaporítani és állandósítani akarja gyötrelmeinket, hanem azokat enyhíteni és fokozatosan megszüntetni. Éppen ezért szüntelen és fáradhatatlan hirdetője a Pax Romanának, a krisztusi békességnek, amely az egyesek és a népek között fennálló ellentétek kölcsönös megértés alapján történő megszüntetésére törekszik. Mert krisztusi lelkülettel, érzéssel és gondolkozással ezek az ellentétek nem merülhetnének fel újból és újból. Az állandó béke forrása nem egymás legázolásából, az igazságtalanság más-más formában való megismétléséből fakad, hanem az emberszeretéből, egymás megbecsüléséből, és istenfélelemből.

[16.] Ez a Pax Romana az egyedüli biztosító az emberi kultúrának is, amely életünket megszépíti, emberi mivoltunkat erősíti és az azt megillető fokra emeli. De ez a sötétnek és kultúraellenesnek hirdetett Róma volt mindenkor a kultúra legfelsőbb őre, védelmezője és fejlesztője. Papjai, főpapjai és pápai őrizték meg számunkra az emberi kultúra történelmi, művészeti és irodalmi emlékeit. Az Egyház szolgálta népünk tanítómesterei, és tanítói ma is mindenfajta tudományágnak. Az Egyház volt a múltban, miként ma is a művészetek legbőkezűbb macenása és ösztönzője. A Vatikán művészeti kincseivel gazdagságban és értékben semmiféle gyűjtemény nem vetekedhetik. Mert az Egyház jól tudja, hogy az emberi szellem alkotási megbecsülendők, és hogy a művészetek is az emberi lélek nemesítését, Istenhez való felemelését szolgálják és az Isten megismeréséhez való utat egyengetik.

[17.] Ha tehát tendenciát, egy bizonyos cél felé való törekvést keresünk Róma munkájában, úgy azt valóban meg is találjuk, mert Róma egyetlen célja és minden megnyilatkozásában bennefoglalt törekvése, hogy szálláscsinálója legyen az emberiségnek Isten birodalmában, amelyet megalkotott számunkra az a Teremtő Akarat, amelynek létünket, életünket, ezt az egész általunk ismert és nem ismert világot köszönhetjük.

[18.] Bevezetőmben rámutattam, mélyen tisztelt hallgatóim, azokra a kapcsolatokra, amelyek minket, a magyar népet elválaszthatatlanul Rómához fűznek. A továbbiakban iparkodtam röviden vázolni Róma munkáját az egyetemes emberiség történetében. És most végül szeretnék megemlékezni arról a mély hódolatról és gyermeki ragaszkodásról, amely a mi katolikus magyar lelkünket áthatja azzal a férfúval szemben, aki ma Szent Péter trónján ül és akinek trónralépése nekünk különös lelkiörömet jelentett. Ezt a Pastor Angelicust, ezt

az angyali lekipásztort mi itt láttuk magunk között.²⁵ Már akkor mélyen megfogott bennünket az az isteni hit és kegyelem, amely egész lényéből, tekintetéből és szavaiból felénk sugárzott. Mi már akkor természetesnek találtuk, hogy a konklávéban egybegyűlt egyházatyák minden fontolgtatás nélkül őt találták a legméltóbbnak Krisztus földi helytartója tisztóságára.²⁶ Örömünk kimondhatatlan volt, mert XII. Pius pápa lénye összeforrott a mi lelkünkkel és mert tudtuk, éreztük, hogy a mi gyermeki ragaszkodásunk atyai szívének teljes szeretetével találkozik.

[19.] Ennek most harmadik éve és ez alatt a rövid idő alatt is hányszor adta már tanújelét annak, hogy várakozásunkban, reménykedéseinkben nem csalatkozunk és ez a sokat szenvedett, de minden próbát kiállt, istenfélő magyar nép az ő szívében különleges helyet kapott. Ezért harsant fel olyan szívből, olyan igazán átérzett óhajtással pár héttel ezelőtt a koronázó templomban a pápai himnusznak az az Istenhez szóló könyörgése: „Áldd meg Isten Szentatyánkat, Krisztusnak helytartóját.” És mintha csak a mi Vele való lelki összeforrottságunkat szimbolizálta volna, rögtön utána megszólalt az a magyar esedezés is, amely a mi Szentatyánk szívében is visszhangra talál és amelyet mi nem szűnünk meg sohasem hangoztatni: „Isten áldd meg a magyart!”

---

²⁵ Utalás arra, hogy Eugenio Pacelli XI. Pius követekén részt vett az 1938-as budapesti eucharisztikus világtalálkozón. GERGELY, 1988. 126.

²⁶ A pápaválasztó konklávé 63 résztvevője közül – már a harmadik szavazáson – 48-an Pacellit választották. MONDIN, 2001. 682.

RÖVIDÍTÉSEK ÉS IRODALOMJEGYZÉK

- ADRIÁNYI**
2001 ADRIÁNYI Gábor: *Az egyháztörténet kézikönyve*. Budapest, Szent István Társulat, 2001.
- BAGI**
2001 BAGI Zoltán: *Az 1595-ben Esztergom ostromára rendelt császári hadsereg szervezete és felépítése*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 114. (2001) 2–3. sz. 391–444.
- BÁLINT**
1998 BÁLINT Sándor: *Ünnepi Kalendárium III*. Szeged, Mandala, 1998.
- BANFI**
1939 BANFI Florio: *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 40. (1939) 4. sz. 1–33., 213–228.
- BÓNA**
2000 BÓNA István: *A magyarok és Európa a 9–10. században*. Budapest, História–MTA Történettudományi Intézete, 2000.
- ÉRSZEGI**
2000 ÉRSZEGI Géza: *Az év minden napján délben mindörökre harangozni kell...* In: *Déli harangszó. Tanulmányok a pápai rendelet jubileumára*. Szerk. VISY Zsolt. Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000. 187–202.
- FRAKNÓI**
1886 FRAKNÓI Vilmos: *XI. Incze pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól*. Budapest, Szent István Társulat, 1886.
- GERGELY**
1977 GERGELY Jenő: *A politikai katolicizmus Magyarországon (1890–1950)*. Budapest, Kossuth, 1977.
- 1988** GERGELY Jenő: *Eucharisztikus világkongresszus Budapesten / 1938*. Budapest, Kossuth, 1988.
- 1997** GERGELY Jenő: *Katolikus hivatásrendi mozgalmak Magyarországon (1935–1944)*. In: *Múltunk*, 42. (1997) 2. sz. 3–42.
- 1999** GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Budapest, Pannonica, 1999.
- 2001** GERGELY Jenő: *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. Budapest, Vince, 2001.

- GIANONE**
2000 GIANONE András: *Az Actio Catholica és a politika*. In: *Vigilia*, 65. (2000) 4. sz. 275–279.
- HALMOSY**
1983 HALMOSY Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945*. Budapest, Közgazdasági és Jogi–Gondolat, 1983.
- MONDIN**
2001 MONDIN, Battista: *Pápák enciklopédiája*. Budapest, Szent István Társulat, 2001.
- PÁLFFY**
1997 *A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997*. Összeállította PÁLFFY Géza. Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 1997.
- PATAY**
1993 PATAY Pál: *Megemlékezés Tompa Ferencről születésének 100. évfordulóján*. In: *Archaeologiai értesítő*, 120. (1993) 1–2. sz. 90–95.
- SZAKÁLY**
1986 SZAKÁLY Ferenc: *Hungaria eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadítása a török uralom alól 1683–1718*. Budapest, Corvina, 1986.
- 1994** SZAKÁLY Ferenc: *Pápa a török korban*. In: *Tanulmányok Pápa város történetéből. A kezdetektől 1970-ig*. Főszerk. KUBINYI András. Pápa, 1994. 125–200.
- TERBE**
1936 TERBE Lajos: *Egy európai szállóige életrajza (Magyarország a kereszténység védőbástyája)*. In: *Egyetemes Philológiai Közlöny*, 60. (1936) 297–351.
- THOROCZKAY**
2002 THOROCZKAY Gábor: *Szent István egyházmegyéi – Szent István püspökei*. In: VESZPRÉMY, 2002. 482–494.
- TOMKA–GOJÁK**
1993 *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Szerk.: TOMKA Miklós–GOJÁK János. Budapest, Szent István Társulat, 1993.
- TÓTH**
2000 TÓTH Sándor László: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború*. Szeged, Belvedere Meridionale, 2000.
- VESZPRÉMY**
2002 *Szent István és az államalapítás*. Szerk. VESZPRÉMY László. Budapest, Osiris, 2002.